

ጊ.ፊ.ፆ.ፃ.ፄ.ፅ.

Դուրս գտած լրագրաց համարը ծախ
ք խմբագրություն վրայ է:
Մանուսկրիցն ոտողը մեկ անգամի համա
ՅՂԷրեկու անգամի համար 2 ՂԷ:
Լրագրայս վերաբերեալ համակ կամ ոք
և իցէ գրութիւն խմբագրէ—Տօգոք
նիկ պատիւ սիւղաւի . եւ հանաւ ծախ
քը և պղկոյնի վրայ է:

ԿՐԻՍՏԱՆՔԵՆՈՒԹՅՈՒՆ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

•PULU.PULUN

Իրեւելից եւ Իրեւմոյի մէջ եղած բաժանման պատուարները քանի կերթան կիյնան : () Դոստ . Վլաժանին Լւերոպա ուղեւորներուն եւ փարիզի Լ'ըռեստաճանդիւն յաջորդեց Լւեգինէ կայարուհոյն Իրեւելք ուղեւորութիւնն , եւ Վիւելիշ ջրանցքին բացուիլը : Լ'ճա հիմայ Լ'ըռսփոյիշխանը , Լ'աարիոյ կայսրը , ռուստայի իշխանը եւ ուրիշ իշխաններ ալ Իրեւելք կուղեւորին : Լւեգինէ կայարուհոյն Վոստանդնուպոլսոյ մէջ ներկայութիւնը բարձր իրողութիւն մ'էր , որ թէպէտ քաղաքականապէս անմիջական կարեւորութիւն մը չունէր , բայց ստորակոյտ չկայ որ անհուն տպաւորութիւն մ'ըրաւ , եւ յիշատակն երկար ժամանակ պիտի մնայ միտքերու մէջ : Կոյն իսկ բարուց վրայ ընելէք ներդրածութիւնն ուշադրութեան առնելով Վարդաբէին փոխանօրդին Լւրոպական վեհապետութեան մ'իւր թեւն առնելով իբրեւ իրեն հաւատարմ վեհապետի մը պատիւներ եւ հիւրընկալութիւն տայր մեծ նշանակութիւն ունի :

Իբրոք երեսուն եւ հինգ տարի առաջ Մատթիոյ կայսեր հօրեղայր Սան Մարկոսը Ս. Աթոլի եկաւ, Մատրիական դեսպանը երեք օր բանակեցեալ Ս. Պառն հետ, ընդունելութեան արարողութիւնները որոշելու համար: Սուլթան Մահմուտայն ժամանակ Մատթիոյ արշիք-բէկն, համակրական ընդունելութիւն տալու տրամադիւ էր, բայց Մարկոսը ներս մտնելու առտն տեղէն ելնէլ չէր ուզեր: Իսկ կայսեր հօրեղայցին ալ սասոր հաճութիւն չտալուն համար, որոշուեցաւ որ Սուլթանն ընդունելութեան սրահին քովի սենեակը կենայ, եւ երբ ոչ Մարկոսը մինչեւ սրահին կէտը երթայ, Սուլթանն ալ դուրս ելնելով նշանակուող հրկիւր բարեկէս եւ երկուրք մի եւնոյն տանն նստին:

Իայց հիմայ որչա՛փ տարբերու-
թիւն : Իարքերը որչա՛փ առաջ դա-
ցին, եւ գեռ երթալու վրայ են, ինչ-
պէս որ պէտք ալ ունին :

Քաղաքական կողմին զայրով թե-
պէտ կայսրուհւոյն ներկայութիւնը մի
միայն տօնախմբութիւններով կոչուե-
նելով եւ սյցելութիւն ըլլալով անցաւ ,
բայց Տաճկաստանի եւ եւրոպական
մեծ տէրութեանց մէջ բարեկամու-
թեան կապերն աւելի ամրապնդեց :
Ղըսուէր թէ կայսրուհին պիտի միջ-
նորդէ (Վ. Դրան եւ Լզգիպտոսի փո-
խարքային մէջ համաձայնութիւն պի-
տարարատեստելու համար , բայց կերե-
ւի որ Ղորին Սեհապաուու թիւրք թէ
այս կէտին եւ թէ ուրիշ քաղաքական
ննդիրներու վրայ ըլլալով ինչը նախա-
մեծար համարած է : Եթէ Կաղու-
նի խօսակցութիւն մ'այ պատահեր է ,

դեռ մարդ իմացած չէ: Ապարտեհին
Հուդոս եւ Ախարոս հանդիպելով
ուղղակի Վդեքսանդրիա պիտի եր-
թայ, առանց Երուսաղէմ ուխտը
ներւալ, թէպէտի սկզբան կըսուէր թէ
հոն ալ երթալով ուխտ պիտի ընէ:
Ահայն կերեւի որ կայսրուհին Ս.
Տեղեաց մէջ լատինաց եւ յունաց կը-
րօնական հին կիւրքերն ու ատելու-
թիւնները դարձեալ դժոգեալու առիթ
չապու համար իր ուղեւորութեան
ծրագրին մէջէն ուխտը հաններ է, ո-
րով լատին կղերն ալ որ կը պատրաս-
տուէր կայսրուհուն Երուսաղէմ եր-
թալէն զոռա քաղելով, հռոմէական-
նութեան նպատաւով արտօնու թիւն-
ներ ձեռք բերել, չկցաւ իւր նպա-
տակին հասնիլ:

Ունանք կասկածելի կը ցուցնեն նաեւ կայսրուհւոյն Ստէփիշ ջրանցքին բացման աշխերկայ դատուիլը։ Որ եւ է պարագայի մէջ այս ջրանցքին տիեզերական հաջորդակցութեանց նը կատմամբ ունենալիք կարեւոր թիւնն անժխտելի ըլլալով, կարժէ որ քաղաքակիրթ տէրութեանց վեհապետներն անոր բացմանը ներկայ գտնուին։ Վըսւի ինւա թէ () գտաւ. Սուլթման անձամբ պիտի նախագահէ այս հանդիսին, եւ այս ալ Նգիպտոսի փոխարքային ժամանակէ մ'ի վեր բռնած քաղաքականութեան նայելով, անհաւանակտն չերեւիր։ Ստուգիւ՝ առանց Սուլթմանին ներկայութեան փոխարքան վեհապետի դեր պիտի լաղայ, որով եզրուական խնդիրն աւելի պիտի կիճուի. սակայն վեհապետին անձամբ ներկայութիւնը ոչ միայն այս դեմուարութիւնը պիտի վերցնէ, այլ եւ Վ. փրկիչի մէջ մեր ունեցած երկրները իրեն շուքն ու աղղեցուծութիւնը վերանորոգելով, փոխարքային չափն ու իշխանութիւնը պիտի հասկնէ։

Քանի մ'օրէ 'լ վեր Քարիզէն ե-
կած հեռագրական լուրերը կը ծա-
նուցանեն թէ պաշտօնէից փոփոխու-
թեան զրոյցներ չեն եւ, բայց չեն
կատարուեր : Աշտօնէոյք Քօմիտի-
էյի պալատը ժողով գումարներ են
առաջիկայ () Բենագիր ժողովը ներկա-
յացուելիք ծրագիրները պատրաստե-
ւոյ համար : Երեսփոխաններէն ոմանք
կը արդէն թէ ըստ Սահմանադրու-
թեան () Նագլի ժողովը չկրնայ վեց
ամսէն աւելի գոյ մնալ, ուստի կրու-
պառնային թէ առանց կայսերական
հրամանագրին տահմանած ժամանակին
նպաստելու (29 Նոյեմբ.), իրենք հոկտ.
26ին սահմանադրապէս ժողովը բաց-
ուելիք օրը խորհրդարանն երթալով
գործի պիտի սկսին : Բայց յետոյ այս
գիտատորոթ ենէն ետ կենալով յոյ-
սարարութիւն մը հրատարակեցին, ո-
րով խորհրդարանին բացուիլն ուշանա-
լուն պատասխանատուութիւնը կա-
ռավարութեան վրայ կը ձգեն :

2. Յակնիթոս իր վանքը դառնալու համար Արամեւեանց մեծաւորին իրեն գրած նամակին մէջ սահմանած օրը մեկնելու է՝ մերիկա երթալու, բայց մինչեւ տարւոյս վերջը Քարիզ պիտի դառնայ եղբւր։ Յիշեալ նամակը, որ լրագրաց մէջ հրատարակեցաւ, կը մեղադրէր զ2. Յակնիթոս առանց հրամանի վանքը ու կրօնաւորական զբեատրթողներն համար, եւ կը ծառուցանէր որ եթէ չդառնայ իրօք բանադրուած պիտի սեպուի։ 2 ետեւաբար 3 օթը—Տաճի անուանի քարոյզիչ վանքը չդառնալով հրառակական եկեղեցիէն ալ բոլորովին բաժնուեցաւ, ուրկէ կը տեսնուի որ բանադրանաց շանթէն ալ չէ վախցեր։

[illegible]

Այսանիոյ լուրերն առաւել կամ
նուազ պաշտօնական ըլլալով դժուար
րին է ճշգիւ գիտնալ թէ ապօրոտմ
բաժնիւնն ինչ վիճակի մէջ է։ Աս
րախօսայի մէջ ապաստմբ 22 ժամ
կռուելէ ետեւ հազիւ յաղթուեցան,
եւ այն ալ թնդանօթաց դէմ հրա
ցանով միայն պատերազմելով։ Ա
րանսի մէջ ապահարազման առուել եր
կար եւ արիւնահեղեղաւ։ Այլապա
րաւ, Արանսաւ եւ ուրիշ քանի մը գըր
իաւիր քաղաքացի մէջ ալ ապօրոտմ
թիւնը ոչինչ նուազ ծանր կերպարանք
ոյց կոտորյ։ Այց զըրքերն հաւա
տարիւր կը կենան, եւ կառավարո
թիւնն ալ կատարեալ յաղթութիւն
ոտարածի պէս կը դործէ։ Հասարա
կապեւտական երեսփոխաններէն ա
նոնք որ իրենց խորհրդարանին ամոռ
նը ապօրոտմաց գըրել կենալէ նա
սամբար կը համարէին խորհրդարա

Ինչև մեկնեցան, Վրիժ զօրապետին
 այն յայտարարութեան վրայ թէ հռո-
 ւը հրով, եւ սուրն ալ սրով ո՞ պիտի
 վանէ։ Մնացեալ երեսօթիւմաններն ալ
 ներկայ կառավարութեան կամոց հա-
 մաժատ կըշարժին։ Արկիւրը պաշարման
 վիճակի մէջ է։ Հասարակապետական
 լրագրաց իմաց տրուեցաւ թէ մամուլը
 աղատութիւնը փրցած է, եւ սյուհե-
 տեւ կեցցէ։ Հասարակապետութիւն վեր-
 նագիրը դաւաճանութեան նշան պի-
 տի հասարակութիւն։ Հառ քաղաքներու մէջ
 ալ հասարակապետութեան կուսակից
 ըլլալու կամած տուող քաղաքացե-
 տական ժողովները ցրուեցան, եւ տ-
 նոնց տեղ հաւատարիմ պաշտօնա-
 տարներ կարգեցան, ըստ կառավա-
 րութեան քմաց, որ մինչեւ հիմա թէ-
 պէտ յաշնդեցաւ, բայց անհաւնական
 չէ որ այս յաշնդութիւնը ձախոր-
 դութեան փոխուի։ Վստամբաց բա-
 դուկը խորտակեցաւ, բայց սիրտը ո՞չ։
 Հասարակապետականք տակաւին բա-
 ղարկան զօրաւոր են, ուստի իրենց ներ-
 կայ պարտութիւնն ալ առժամանակե-
 նայ համարելի է։

Ի հեղափոխական Լճիկացուրիկի վա-
զէթ լրագրին գրուած նամակ մը կը-
սէ թէ Պլըրըզնեբուն ապստամբու-
թիւնը գեռ բոլորովին մարած է: ()
Բէնպուրէն (Ս)աթարասն երթալու
ճանքան տախաւին ապահով է, եւ
առանց զինուորաց ուղեկցութեան
գացող կարաանները աւազակներէ կը
կողոպտուին: (Ե)պուր մին ()րոքէն
պաշտօնական հեռագիր յիմ հասեր է
()րէնպուրի ծանուցանելով թէ Ռըա-
լլըքի բերդին մօտ մեծ կարաան մը
ղարնուեր է, եւ ճամբայներուն անա-
պահով վիճակին պատճառաւ Ուրա-
լլըքի եւ Քաղպիի մէջ կանոնաւոր
թղթատարութիւն հաստատուաւ ա-
ռաջագրութիւնն 'ի բաց թողուեր է:
()րոք հասած Պուխարացի կարաան
մը լուր բերեր է թէ ապստամբ Ու-
րալքի բերդը պաշարած են եւ խի-
ւայի զորքերն ալ անոնց օգնութիւն
կուտան:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հորանտայի թագաւորին եղբայր
էնրի իշխանը, որ Հորանտական նաւ-
ատորմին ալ մեծ ծովագետն է, նոյ.
Տին մայրաքաղաքս պիտի գայ () գաւ-
տափաւ Ալուլթանին այցելութիւն մը
ընելու, եւ առկէ ալ Աուէլի ջրանց-
քին բացման հանգիստին երթիպուլ հա-
մար :

Ահա—Էպարքոսը եւ Աերտարը
Էքրեմ Էսմեր փաշան փաղը Սու-
թանիէ շոքեհնաւով Ղ առնաւ. եւ ան-
կէ աւ Ռուսմոք պիտի երթան Ը-
րատրոյ կայսր դիմաւորելու :

Թէկէթօֆ ծովապետը հոկտ: 22
կամ 24 ին թուրքիսթէն ճանբայ պիտի

ենէն, կայսեր Արաքի շողենաւր պատերազմական Հէրիզումն քօրկէթը, եւ լիզապէթ ու Քարինեան շողենաւներն ի միասին տանելով, եւ մինչեւ Ատոնայ կայսրը դիմաւորելու պիտի երթայ:

Ըստորից կայսրն առաջիկայ հինգշաբթի մայրաքաղաքս պիտի հասնի Ատոնայէն՝ Օգոստ. Սուլթանէն զրկուած յատուկ շողենաւով մը, եւ Տօմա Ապաշէի պալատը պիտի իջնէ: Եւ այն օրը Ռ. Գրան նախարարներն եւ բարձրատիճան պաշտօնատարները պիտի ընդունին, եւ եթէ ժամանակ ըլլայ՝ Աթօքուս պտրտելու պիտի երթայ:

Աւրբաթ օրը Սէլամըզի հանդէսը պիտի տեսնէ. գլխաւոր մզկիթներն եւ շէնքերը, կայսերական նաւարանը, Լէյլալի թաղը եւ Ստանպօլի պարիսպներուն բոլորտիքը պիտի պտրտուի:

Շաբաթ օրը դեսպանները պիտի ընդունին, եւ կայսերական նաւատորմին եւ զորաց հանգիսին ներկայ պիտի գտնուին:

Արեւիկի օրը Ներայի լատինաց Ս. Կոստանադանայ Էկեղեցին պատարագ պիտի տեսնէ. յետոյ Ըստորից դեսպանատունն երթալով Ըստորիական հպատակները պիտի ընդունին. անկէջ Թօքլանէն եւ Լաւիկուտարի զինուորական հիւանդանոցը պիտի երթայ: Իրիկունը Տօմա-Ապաշէի պալատը դեսպանական մեծ կառնք մը եւ Կառմի թատրոնն ալ պաշտօնական ներկայացում մը պիտի տրուի:

Երեւշաբթի օրը պիտի մեկնին Աշերսանդրիա երթալու:

Երեւիկէ կայսրուհին պատուով է-դէօնի մեծ խաչը շնորհեց Սպարապետին եւ ծովային գործոց պաշտօնէին:

Եւ այն կարգին հրամանատարութեան նշանը տուաւ զնդապետ Մէ-հրա, Սուլթանֆէր եւ Լիւրիզապէ-ճերուն:

Այն կարգին ասպետութեան նշանը տուաւ Լիւսէյին պէյին եւ Խըտրեան Գրիգոր Էփէնտին:

Բեամիլ պէյին եւ Բէուֆ փաշային մէյնէի գոհարազարդ ոսկի ընշատուի շնորհեց:

Տիկին Միհրան պէյին, որ Սոյոքուհէն Մայր թագուհին հետ տեսակցութեան միջոցին թարգմանի պաշտօն կատարած էր, վրան մեծ մարդարիտով մը եւ անդամանդներով զարդարուած մատանի մը տուաւ:

Ա. Եղերորդ քաղաքապետական չոր-ջանակի նախագահ Սալիհ պէյը պատուով է-դէօնի հրամանատարութեան եւ նոյն չղանակի ճարտարապետաց գլուխ Լըվալէֆէնտին ալ ասպետութեան նշան ընդունեցին:

Օգոստ. Սուլթանը կայսրուհին երկու ծանր գործ եւ քանի մը ոսկեթել բեհէղներ ընծայ տուաւ Տաճկաստանի արուեստական բերքերէն: Մայր թագուհին ալ ծանր շալէ գիշերազգեստ մը (կէճէիկ) մը ընծայըրաւ: Կայսրուհին այս ընծայներէն մեծապէս գոհ ըլլալով իւր շնորհակալութիւնը յայտնեց:

Ապանիոյ դեսպանը հինգշաբթի օրը Օգոստ. Սուլթանին ներկայանալով արքունական խնամակալ իշխանին կողմէն Նորին Ա. վեհափառութեան ինքնագիր նամակ մը մատուցեց:

Բրուսիոյ դահաժառանգ արքայ-յորդին վաղը Մայրաքաղաքս կապառուի, եւ Ալէքսանդրիայէն պալատը պիտի իջնէ:

ՀԱՌԱՐԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Փարիզ 19 հոկտ.

Փարիզի երեսփոխաններն յայտարարութիւն մը հրատարակելով՝ հոկ. 26ին ցոյց մ'ընելու խորհուրդը կը մերժեն, եւ կիմանցնեն թէ (Օրենսդրական Ժողովը գումարուելէ ետեւ՝ օրինաւոր ճամբով կառավարութեան համար պիտի պահանջեն Սահմանադրութեան հակառակ վարուելուն համար: (Հոկտ. 26ին Օրենսդրական Ժողովը բանալու պարտական էր, բայց նոյեմբերի մէջ պիտի բանայ):

Փարիզ 20 հոկտ.

Սը հաստատուն թէ փութալան կերպիւ բանակցութիւններ կըլլան ղինւորական պատրաստութիւնները դադարեցնելու համար:

Հասարակային դումարման մը մէջ Պ. Պ. Պանսէ, Ժիւլ-Լիւմին, Պէրրիէ, եւ Բէլլիան թշնամանք դուրս վնասուեցան:

Ս. իննա 20 հոկտ.

Իրզանցի մէջ կայսերական զօրքերը բարձրաւանդակները կեցող ապրտամբները թնդանօթի բռնելով՝ յիշեալ բարձրաւանդակներն առին:

Պէրլին 20 հոկտ.

Ս. իննայի բրուսիական դեսպան Պ. Ս. Էրթեր փարիզի դեսպան անւանեցաւ:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ԵՅԱՍԵՐ ՈՒՄՈՒՄԵՆ			
Տոկոս	Հինգշաբթի իրիկուն	Գոյուցեալ	Գոյուցեալ
9	Հոկտ.	46	44
10	Ուրբաթ առաւօտ	46	43
	Իրիկուն գոցուցեալ	46	26
1	Չորաթ առաւօտ	46	32
	Գոցուցեալ	46	26
	Կէս օր գոցուցեալ	46	22
	Գոցուցեալ	46	22

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Եսկէց առաջ Մշոյ մերազնեայ ժողովրդեան կողմէ հանրագիրներ հասած էին ի Վատրիարքարանս, որով իրենց սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէին Վարնոյ Ռ. Կուսակալ Սամայիլ Հադը փաշային կառավարութեան եւ մարդասիրական ջանքերէն, զի Վորին վեհապետութեան խնամոց շնորհիւ թէ՛ Ս. Հովհաննու վանուց կողմատեալ գոյքերը հնարը հետէ՝ ձեռք բերուած եւ վանքին յանձնուած են, եւ թէ՛ ընդհանրապէս Մշոյ գաւառին մէջ տիրած հարստահարութիւնները եւ հին զեղծութիւնները բառնալու եւ ժողովրդեան վիճակը ապահովութեան մէջ դնելու համար պէտք եղած հիմնական բարեկարգութիւններն ի գործ դրուած են:

Մշոյ վարչութեան խառն ժողովը յիշեալ հանրագրութիւնները գոհութեամբ սրտի ստանալէ ետեւ՝ ժողովրդեան զգայման թարգման կանգնել փութացաւ Ռ. Գրան մօտ, եւ յատուկ շնորհակալութեան թագրի մը ուղղեց ի Ռ. Գրան յիշեալ արդարաւէր կուսակալին բարեխնամ կառավարութեանը համար:

10 հոկտ. 1869

Ի Վատրիարքարանի Հայոց Ա. Պօլիս

Հ. Գ. Մաւե Վարինէն հեռագիր մը հասաւ ի Վատրիարքարանս, որուն օրինակն է հետեւեալը:

Էրմէնի միլիթի պալմրիզի վեհապետ թիւն, Պալմրիզ հազրէթ թիւրի տիւն թէ չլիֆ պու-

յուրտու, պուրտուն հարաքէթի թէլէկ-րաֆ իւէ պիտրիլիճէկի:
1869 Թշրինի էլիլէ 8 (Իմպա) Գ. Բէք Բէք

ՊԱՅՐԱՅԵՂՈՒԹՅԱՆ ՎՏԱՆՆԵՐԸ

Ըստ միջադիր Մասիս լրագրոյ. Մշոյ վարչութեան վրայ կարծիք յայտնելն այնչափ սովորական եղած է, որ ձեռքը գրիչ առնողը հրատարակութեան ասպարէզը կը գիմէ: Աղբուրքն եւ տրամաբանութիւնը շատերուն ընդունի վրայ եւ գրչին ծայրն են, բայց քիչերուն դատողութեան մէջ. Ռ. պատճառաւ է որ ամեն օր բազմաթիւ թերթեր կը միտին, բայց եւ ոչ մէկ ինդիք մը կը լուսաբանի: Բընադատել, ազատամիտ երեւնալ, բանիմալ հաւանիլը նորաձեւութիւն մ'եղած է: Սխալ բանիւ, եթէ կրնայ վերացականութիւնն իրականութեան տեղ բռնել, աշխարհիս առաջին քաղաքակրթեալ ազգը մենք եղած ենք:

Գուցէ այս խօսքերը շատերուն անհաճոյ դան, շատերն իրենց վրայ առնուն զանոնք եւ ըսեն. ահա յետագիւնական մ'ալ, ահա ազատամիտութեան թշնամի մ'ալ, ահա մէկն ալ որ ազնուականութեան խունկ ծրխելու ելիւ է: Բայ իս, արդարութեան կշիռը մի է ազնուականին եւ սոսկականին համար: Ինչպէս որ ազնուականութեան քննիչ կարելի է, նոյնպէս կարելի է նաեւ ժողովրդին ալ քննիչ: Թէ՛ որ առաջինը փառութիւն է, երկրորդն ալ նոյնն է: Գասերը փութուելով գործն ալ չփոխուելու իայց արդարութիւնը ոչ ազնուականին կը նայի, ոչ ալ սոսկականին: Իր առջեւ ամենն ալ հաւատար են: Եւ նոյնք՝ որ փոխանակ արդարութիւնը պաշտպանելու եւ ապիրատութիւնը դատապարտելու, ընկերութեան մէջ բաժանումներ կը դնեն, եւ մարդիկ իրարու դէմ կը զինեն, չենք կարծեր որ ընկերութեան օգտակար ծառայութիւններ կընեն: Կործանելու է անիւրաւութիւնն ուր ալ որ տեսնուի բայց չափազանցութիւն պէտք է: Եւ այրայեղութիւնը միշտ փրս կը բերէ: Եւ որ համար ըսած է թալէլրան, իաթրո աղ զէլ. — Չափազանց եւ աւանդ պէտք է:

Պատմական օրինակ մը բաւական է մեր ըսածը ըսողը ողջամիտ միտքերու առջեւ ապացուցանելու: 1789ին առաջ Վաղդիոյ մէջ մեծ անարդարութիւններ ու անհաւատարմութիւններ կային: Երբեքն ու ազնուականութիւնն սղգին բռնաւորն եղած էին, ուստի պէտք էր զանոնք իրենց ընկերութեան մէջ ունենալիք բնական վիճակին իջեցնել, որպէս զի արդարութիւնը կատարուած ըլլար: Ժողովուրդն իր իրաւունքը պաշտպանելու ելաւ: Մօնթէսքիէօ, Ա. օրթէր, Ուուսօ՝ նոր քաղաքակրթութեան առաքեալներն եղան: Եւ մեծ մարդիկն ընկերային եւ քաղաքական չարեաց վրայ միտքերը լուսաւորեցին: Ա. երջապէս սահմանադիր ժողովն այն չարիքը գրեթէ բոլորովին վերցուց, եւ Վաղդիա անշուշտ երջանիկ օրեր պիտի տեսնէր՝ եթէ ծայրայեղ միտքեր զազգը անընդհատ չգրգռէին այն արքունեաց, ազնուականութեան եւ կըրդերին դէմ, որոց առաջին բռնութեանց յիշատակը միայն մնացած էր: Ժողովրդական մարտ ծայրայեղութեան ինկածին պէս, բռնութիւնն ընկերութեան վերին կարգերէն ելաւ եւ ստորին կարգն անցաւ: Բայց բռնութիւնը բռնութիւն էր: Փոխանակ թագաւորն ու ազնուականները ժողովուրդը գլխատելու, ժողովուրդը զանոնք գլխատեց:

Եւ տեսք թագաւորներն իրենց

բռնաւորութեան ժամանակ մասնիչներ ունէին: Ժողովուրդն ալ իր բռնաւորութեան ժամանակ մի եւ նոյն կերպիւ մասնիչներ ունեցաւ: Գրեթէ քաղաքաւոր 1789ին յորհնի հունձքը լաւ չէր եղած: Տէրութեան պաշտօնեայները ժողովուրդը անօթութեան ազատելու համար Լաւրապի ուրիշ կողմերէն Փարիզ ցորեն կը բերէին: Իայց նայեցէք թէ ժամանակին ամենէն ժողովրդական հրատարակիչը, Մարա, «Իր բարեկամ ժողովրդեան» անուն թերթին մէջ, որ չմոռնանք ըսելու թէ բիրաւոր ընթերցողներ ունէր, Խ'նչ սարսափելի անպատանուութիւններ կընէր պաշտօնէից դէմ:

Խ'նչ, կըսէր Մարա, հացագործաց խանութները կը պաշարուէին միշտ, սովին պատու հասէն կը վախճուէին միշտ, կառավարութիւնը ցորենները կը յափըշտակէ, մեր երկրէն ելածները կը պահէ, որպէս զի օտար երկրէ եկածները ծախէ. մեզ թունաւորելու համար տուած հացին ծանրութեամբ ոսկի առնուլ կուզէ մեզնէ. . . . Մարա դարմանն ինչ է: Վաղաքապետութեան սրալատէն դուրս հանելու է բոլոր կասկածելի մարդիկը, տէրութեանէն թոշակ ստացողներուն ամենն ալ, օրինապէս դատաւորները, արքունի փաստաբանները, ակադեմիականները, խորհրդակիցները, սեղանաւորները, վաճառականները վերցնելու է: Լաւափոխանաց թիւը իմաստուն անկախ եւ հաւատարիմ անձերն բաղկացեալ յիսուն հոգի իջեցնելու է իրենց երդում տալու է որ ամենեւին կաշառք չառնուն. զանոնք ամբարիշտ հրատարակելու է՝ եթէ կառավարութեան պաշտօն թոշակ կամ վարձատրութիւն ընդունին, եւ այլն:

Հայտնի է որ այս խօսքերն ապարդիւն չմնացին: Ժողովուրդը ոտք ելաւ, եւ հոկտ. 5ի ու 6ի սարսափելի արիւնհեղութիւններն ըրաւ: Բայ այն ատեն ով որ համարձակէր «Ժողովրդեան» բարեկամին» դէմ գրել, անհրաժեշտ իր գլուխը նիզակի ծայրն անցնելով փողոցները կը պատցուէր, ամբոխին դուռ մ'գոյնմանքուն մէջ:

Չենք ուզեր ամենափոքր համեմատութիւն մ'ալ դնել գաղղիական յեղափոխութեան եւ մեր ազգին ներկայ վիճակին մէջ: Իայց պատմութիւնն ինչ բանի կը ծառայէ՝ եթէ ներկային եւ ապագային լոյս մը չտայ: Եւ նկատմամբ կարեւոր համարեցայ վերոյիշեալ դէպքը յիշել, իրեն իմ յետագայ խորհրդածութեանց ապացուցական օրինակ մը:

Մեր մէջ ալ ժամանակաւ ամիրայութիւն կար, որ բռնաւորութեան ու սղխութեան ծնունդ էր: Իայց ով որ լուրջ կերպիւ կը մտածէ, անմիջապէս կը տեսնէ որ ոչ ամիրայ ոչ ալ ամիրայութիւն մնացած է: Միւս կողմանէ տիտուր տեսարան մը կը ներկայանայ մեր առջեւ: Չկայ բան մը որ մեր յետեւալ Մարաներուն յարձակումը չլրէ: Ժամէ է այս ծայրայեղութեան դէմ մարտնչելու, ինչպէս որ ժամանակաւ սրբաբէր ամիրայից դէմ մարտնչիլ: Եւ ինչպէս որ ազգաւոր հոգիներ եւ լուսաւոր աչքեր այս վնասակար ծայրայեղութեան հետեւանքը չնմարեն, կը համարձակինք ըսելու որ ներկայ անիշխանութիւնն ասոր ծնունդն է, եւ եթէ չլծախինք, անկարելի պիտի ըլլայ ազգին մէջ կանոնաւոր բան մը հիմնել, քանի չաւանակ յարձակումները կը տապալեն զանոնք:

Երբոր կը տեսնենք ինքզինք ժողովրդական կարծող թերթ մը, որ բազմաթիւ էջեր կը լեցնեն պնդելով թէ Գրեթ. Խորմեան բնաւ գործ մը չպիտի կրնայ տեսնել, եւ Մոլի

վանքին սեւ հացն ու կոշտ անկողինը պիտի վնասուէ, եւ թէ նոյն խիկ Վահմանադուր թիւնն ալ վերահաստատուելու ըլլայ՝ ո՛չ ապաքէն զայն ներկայ երեսփոխանութիւնը պիտի վերաքննէ, որոյ մեծագոյն մասին խեղճովը 30 տնուոր գեղ մ'ալ կարելի չէ կառավարել 1: — Բերնին խորմեան, այսինքն Վատրիարքն ալ ոչինչ, Վահմանադուր թիւնն ալ ոչինչ, երեսփոխանութիւնն ալ ոչինչ: Վճիթ պատմութեան դասերն ու ներկային օրինակները սուտ չեն, այսպիսի ծայրայեղութիւններն ուղղակի անխիանութեան կը տանին, եւ ահա ժողովրդեան այս ահագին վտանգը ցուցնելով անկէ զգուշացընելու համար հարկ համարեցայ ներկայս առ ձեզ ուղղել: Իրաւ է որ այս ճշմարտութիւնները կրնան ժողովրդեան մէկ մասին անհաճոյ դալ: Ծայրայեղաց ըզրուն անոր կրկն հետ կը խօսի եւ հարկաւ աւելի ընդունելութիւն կը դանէ, բայց մենք օղջմուտութեան հրաւեր կը կարգանք: Ժողովրդեան կրկն գործիք եւ միջնորդ ըլլալու փառքը ծայրայեղաց կը թուուինք: Եւ գոհ կրլլանք մեր կարծիքն ամենայն անկեղծութեամբ ի հրապարակ հանելով:

Վ. յս նիւթիս վրայ տակաւին շատ խորհրդածութիւններ ունինք, բայց զանոնք ուրիշ առթի մը թողլով:

Մահմ. . . .
9 հոկտ. 1869

Տէր.

ՓԱՆՈՍԱՆՆԻ ՍԱԶՈՒՆՔԸ

«Փանոսեան էֆէնտին Վարդապետայ անցեալ թիւերուն մէջ իւր սովորական ճամբարտակութեամբ կը ջանայ ինքզինքն արդարացնել հանգուցեալ Վահմանադուր թիւնն ընտրութեան ժամանակ եւ անկէ ետքը բռնած անարդարանալի ընթացից վրայ:

Իրեն յանդիմանութիւն եղած էր թէ ընտրութեան դէմ ընդհանուր ժողովով մէջ չէր բողոքած, եւ դուրս ելնելէ ետեւ իր լրագրին մէջ քուէարկութեան արդիւնքն ապօրինաւոր ցուցնելու աշխատել էր:

Փանոսեան էֆէնտին կը պատասխանէ որ եթէ Վնդհանուր ժողովոյ մէջ բարքեր, կրնար ըլլալ որ ժողովուրդը ցոյց մը կընէր, եւ ինք ալ, որ արդէն իրեն «Ֆէսատ-իլ յէ» կամայապատասխան կ'ըլլէր, կրնար ժողովուրդեան գրգռել համարել: Ուստի վերջին պատրիարքական վերջնութեան առթիւ եղած բանտարկութիւնները միայն ընդունելով, ընտրութեան դէմ Վնդհանուր ժողովոյ մէջ չէ բողոքի 2:

Օարմանալի արիւթիւն Փանոսեան էֆէնտին համար, որ ինքզինքն իստաբուլ այնչափ քաջ կը ցուցնէ, բայց երբոր քաջութիւնը գործով հաստատուելու կարգը կուգայ, այն ստին վատութիւնը ձեռք կ'առնու:

Վսկէ կը հետեւի որ Փանոսեան էֆէնտին առաջին սկզբունքն է քաջութեամբ պարծիլ եւ վատութեամբ գործել:

Երկրորդ, իրեն յանդիմանութիւն եղած էր թէ առանց բացակայ երեսփոխանաց ալ քուէն առնուելու քուէստովն անմիջապէս բացուիլ պահանջէր եւ քանի մ'օր ետքն ալ ապօրինաւոր է ըսելով պուշտել սկսել էր:

Փանոսեան էֆէնտին կը պատասխանէ թէ Վնդհանուր պատուիրանը բռնելով թշնամոյն յաղթելու համար պէտք էր զինքն գործածելու: Ուստի նոյն օրը կարծելով թէ Վերախորմեան քուէից մեծագոյն մասը վատարկած է, պահանջեր է որ քուէստովը բացուի, թէ եւ բացակայ 13—14 երեսփոխանաց քուէն ալ չէր առնուած: Վ. յս մասին ալ սխալ կը խոստովանի, բայց «էօյլէ» պիտի ներգանդը գալցատէ, կրէ, նիզամ իւզլէ վերաշամաղ խորիք: »

Վ. յս սկզբունքն ալ խիստ առածը պահան է: Վնդհանուր կողմերու մէջ պէտք է ըստ Փանոսեան էֆէնտին, օրինապահութիւնը մէկդի թողուլ եւ անկանոնութեամբ գործել: Բայց միւր թէ կարելի չէ՝ ինքզինքն արդարացնելու համար գիմարցնել անկանոն եւ ապօրինաւոր համարել: Վսկէ դատ Փանոսեան էֆէնտին ուրիշ կը հանէ թէ մէկուն «ապօրինաւորութիւնը միւսին ալ ապօրինաւորութիւնը կարգարացընէ»: Եթէ օրէնքը Փանոսեան էֆէնտին այս սկզբունքն ընդունի, մէկուն ինչքէն գոյցուած ժամանակ՝ ան ալ ուրիշի մը ինչքը գործադրել կրնայ արդարանալ:

Երրորդ, իրեն յանդիմանութիւն եղած էր թէ Վահմանուր սրբազանին ընտրութեան համար Վ. Վառը գործկուելիք Վաղպաթան ստորագրած էր, մինչդեռ լրագրին մէջ ընտրութիւնն անվաւեր ցուցնելու կը ջանար:

Փանոսեան էֆէնտին կը պատասխանէ որ եթէ ինք չտոգրագրէր, եւ «Ֆէսատ» մը ելնէր, ինքը կրնար «Ֆէսատ-իլ յէ» համարուիլ, «նաւորքի» կընէ, զաթէն տէ ալ յիշմիտէ պիտի ինսաֆ էօյլէ իֆթիարէրէ ճէսարէթ իտէնէրէ Էքիբ տէ յիլ խախ . . . »

Վարձեալ նոյն վատութիւնը, արդարութիւնն ու իրաւունքը անհիմն երկիւղներու զոհել: Խօսքով Երեւէն, բայց գործով թերստիւն . . . :

Չորրորդ, իրեն յանդիմանութիւն եղած էր թէ ժողովրդէն ու մանր նոյն աւուր ընտրութեան դէմ բողոքած ժամանակ, «արթը իթ-տիլինիլ Էտէպիլիլիք տիր» պօռուցեր է:

Փանոսեան էֆէնտին կը պատասխանէ թէ ասիկա քաղաքավարութեան դէմ էր, բայց որովհետեւ նոյն օրը ժողովրդէն ոմանք ընտրութեանէն ետեւ իր վրայ թափելով «Փանոսեան, պու թամար . . . օրմաղ» կը կանչէին եւ իրեն թշնամիներն ալ իրեն երեսը կը նայէին, որպէս թէ ժողովրդը ինք գրգռած էր, ուստի անոնց այս կարծիքը ցրելու համար յիշալ թըշնամանքն ըրիւր է ժողովրդեան:

Օարմանալի տրամաբանութիւն. Ինքը որ թշնամիները միշտ կարհամարհէ, անոնցմէ վախեալով ժողովրդեան «Էտէպիլիլ» կը պօռուի: Վս ալ նորանչափ սկզբունք մ'է: Մէկուն թշնամանք ըրէ, եւ երբոր ըսնք քեզ թէ ինչո՞ւ ըրիւր, պատասխանէ թէ որովհետեւ այս ինչ մարդուն միտքն այսպէս կանցնէր, անոր համար եղաւ միւսը թշնամանցի, իրաւցունէ. ըրածս «նէզաքէթի» դէմ էր, բայց հոգ չէ: Վսինքն եւ չմամաչիւր:

Փանոսեան էֆէնտին այն յօդուածներն իր սկզբունք վրայ խօսելու անսպասելի կը մատակարարին, բայց մենք առ այժմ քանի մը ստորով կամիտինք:

Վ. Մէկուն ապօրինաւորութիւնը միւսին ալ ապօրինաւորութիւնը կարգարացնել:

Վ. Սկզբունքն ու իրաւունքը մէկ կողմ դնելու է՝ երբոր երեսփոխանութիւններն մեզի վախ կամ կապած կուտայ:

Վ. Իր ստորագրութեամբ ընդունած մէկ բանը կրնայ մէկը յետոյ

մերժել, պատճառ բռնելով թէ ստորագրութիւնն այս ինչ կամ այն ինչ նկատմամբ դրած էր:

Վսնք եւն ահա ազատասէր աշակերտ, արիւն, անկէներ, եւ ինչպէս որ ծանծաղամիտ խնամակիրն մէկն ըսեր էր, հոյսը (Օրինիօն Վասիօնալն) «էրդ Վանդումէի խմբագիր Փանոսեան էֆէնտին խոստովանած սկզբունքները, զորս քանի մը վարձկան ծախահարներու օգնութեամբ ժողովրդեան տգէտ եւ միամիտ մասերուն կրնէցնելու կաշխատի իրեւ ազատութեան ու լուսաւորութեան ճանարիտ սկզբունք:

9 հոկտ. 1869

Լրագրութեան վանահայր Վեր. Տ. Վեդրդ եպիսկոպոսն հինգշաբթի օրը Վ. Վոյիս հասաւ Ս. Վախանէն, ուր ինչպէս յայտնի է՝ եպիսկոպոսական աստիճան ընդունելու գացած էր:

Նոյեալ չորեքշաբթի օրը Վաղպէն մայրաքաղաք հասաւ Վեդ. Վատուածատուր աղա Չունթեան մեր ուսումնական եւ ազգասէր բարեկամը, որ առեւտրական գործերու պատճառաւ տարիէ մ'ի վեր Վարդապետ կը գանձէր:

Վս լուրը կը յուսնէր որ մեր Վեդ. բարեկամին հեռաւոր բարեկամաց սիրտն ալ կապահովցնէ, որովհետեւ անցեալ շաբթու Վեդ. Չունթեան մը վտանգի հանգիպած ըլլալով, շատերը կ'ապահովէին թէ Չունթեան Վատուածատուր աղան ալ նոյն շոգեհաւին մէջ էր:

Նոյեալ շաբթու աւուր Վարդապետի մէջ յուզուած իրաւասութեան խնդրոյն վրայ զոր Վեր. Խորէն եպիսկոպոս բողոքովին կերպարանաւորին ընելով ներկայացուցած էր, Վ. Վսնեի երկար յօդուած մը զրկած է մեզ, բայց ձեռունքիս ուշահանելուն համար հրատարակութիւնը գալ շաբթուան թողլու պարտաւորեցանք:

ՎՐԻՊԱԿ

Հինգշաբթի աւուր Վասիսի թերթին երկրորդ երեսին առաջին էջին մէջ «Վարդիկ սխալական ըլլալով՝ բնական է որ լաւ գործ մ'ըրած» ժամանակին գովութիւն, եւ գէշ գործ մ'ըրած ժամանակին ալ մեղադրանք առնու:

Վս տողերն հետեւեալ կերպով պէտք է կարգալ:

«Վարդիկ սխալական ըլլալով, բնական է որ լաւ գործ մ'ըրած» ժամանակին գովութիւն, եւ գէշ գործ մ'ըրած ժամանակին ալ մեղադրանք առնու:

Վատուածատուր Զոհաբէն Չունթեան (Դե. Բե. 921)

Վերսիսեան դպրոցի պատրաստութեան ոչնչութիւնը կարող էր եղբակցիսը նորանից, որ իւրեանց մերկութիւնը ճանաչող եւ ուսման կատարելագործութիւնը ցանկացողները գովարտութեամբ պիտի շարունակէին ուսումը Վիմար իմնութ. այս գովարտութիւնը ստատիկացումէր նոյա զըրկանքները նիւթական կողմից, որովհետեւ Վերսիսեան դպրոցի բոլոր աշակերտները առանց բացառութեան խեղճ մարդու որդիք են եղած: Հարկի չափ աւարտողները հաղիւ թէ տառը վճռեցին այսպիսի զրկանքներով Վիմար իմնութ. կանոնաւոր ուսում ստանալու եւ պատրաստուիլ ճամբարտան մտնելու. եւ այս տառից միմիայն մէկը բաղդաւոր եղաւ առաջնակարգ աշակերտներից մինը աւարտել եւ արժանական ծախով դնալ եւ մտնել ճամբարտան. — Վս Վ. Վոյիսի Վիսակ Վրամանցն է. բայց ո՞վ կարող է մեզ հաւատարման, որ նորա ընկերները նորանից պակաս ընդունակ, աշխատաւոր եւ եռանդաւ են. բայց այս ընդունակ, աշխատասէր եւ եռանդաւ սրտերը ոչնչացան անոր հա-

համար, որ Վերսիսեան դպրոցը ինքը «չնչէր. չլինէր սոցա կողմից անձնական, ինքնուրոյն ճիշդ եւ աշխատութիւն, նոյա եւս բարոյապէս եւ ընկերապէս պիտի ոչնչանային: Վս յանդուգն ձեռնարկները մտան Վիմար իմնութեան մէկի ստատիկութեան, մտան ճամբարտան, դարձեալ այնպէս. — նոյա կենսական զօրութիւնը պիտի գործէր եւ կենսական մեղեք եւ իմացական մեղեք մատակարարելու: — Վս Վ. Վոյիսի եւ Վերսիսիայի համալսարաններում ուսումնալուստիւնները, որոնք Վերսիսեան դպրոցումն են աւարտած, տասն են. այս թուի մէջն են հանդուգն Վեդ. Չունթեանի որդեգիրները, որոնք այժմ Վերսիսիայումն են: —

Վս սորա համար հարցիլ թէ ի՞նչ է Վերսիսեան դպրոցը եւ ինչի՞ է ծառայում. բաւական է իմ բերած վաստս, որ համոզէ թէ Վերսիսեան դպրոցը «չնչէր, եւ ծառայում է մատաղ սերունդի հոգեկան զօրութիւնը սպառնցելու: Բայց ինչի՞ այդ դպրոցը իւր նիւթական ապահովութեամբ եւ յաջող պարագաներով չէ կարողանում կատարել իւր ազգասէր հիմնարկի նպատակը եւ նորա վերջին կանոնադրութիւնը միտմէ անպատու: Վաղարկեցէք դուք այս հարցը այն կարճամիտ պարմներին, որոնք երբեմն «Հայկական եկեղեցւոյ ազատութիւնը» պաշտպանող սորուկ ազատաւորներն են, նոյա լատ իւրեանց սովորութեան ձեղ կը պատասխանէին: Թէ այս անցալուստութիւնը եւ անկարգութիւնը, ինչպէս եւ բոլոր միւս մեր ներքին ազգային գործերի խառնափնդորութիւնը ծագումէ Վառսական քաղաքականութեան ներգութեան: Վս պարմների տգիտութիւնը եւ կարճատեսութիւնը այնքան մեծ է, եւ մենք նոյա հայեացքից եւ դադափարներից այնքան հեռու ենք, որ նոյա վրայ նայել անգամ ցանկութիւն չունենք: Դժբա ճշմարտ է՝ կարեկցութեան արժանի են, եթէ ոչ արհամարհանքի: Վոյա առանց լայնարձակ շրջահայեցողութեան՝ միմիայն կոյր կըրերի եւ կրօնամոլ յախշտականութեան ազդեցութեամբ կազմել են իւրեանց համար մի անշարժ գաղափար եւ աշխատում են այս անշարժ գաղափարը որոնել ամեն տեղ: Եթէ դժբա փոքր ինչ ցանկութիւն ունենային փաստերը չաղճատելու, նոյա անշարժ գաղափարին ընդդէմ բողոքող իրողութիւնների վրայ ուշք դարձնելու եւ վերջապէս չյախշտականութիւն կրքերով, ոյլ անաչառ եւ բազմակողմանի քննէին եղածները, այն ժամանակ պիտի հրաժարուէին իւրեանց անշարժ գաղափարներից, ուր մաշում է եւ սպառում է նոյա ընդունակութիւնները, եւ հոգեկան զօրութիւնը: Թող դժբա փոքր ինչ իրերին վրայ նայէին գիտնականի աչքով, այն ժամանակ նոյա պիտի թողէին մեր ներքին գործերի, մանաւանդ Վերսիսեան դպրոցի անկարգութիւններին տրուած «արտաքին» պատճառները, եւ պիտի որոնէին իսկական, «ներքին»: Եթէ ենք մեզ փնտրող, մեր սեփական տգիտութիւնը եւ կարճատեսութիւնն է մեր թշնամութիւնների պատճառը, եւ ոչ ուրիշը: Վերսիսեան դպրոցը այնպէս բացարձակ ազդեցիկ կազմութիւն ունի, որ օտարի խառնակութիւնը անհար է թոյլատրել, հետեւաբար եւ օտարի ներգութեան զոհ համարել:

Վենք կամենում ենք տեսնել իւրերի բուն ներքին որակութիւնը եւ ամենայն գործի մէջ առողջ մտքի անփոփոխ կանոնները. մենք փորձեցում համոզված ենք, որ այդ դպրոցի կանոնադրութեան հիմնական տարրերը

1 Արարատ թիւ 2.
2 Որպէս թէ ընդհանուր ժողովոյ մէջ օրինաւորապէս բողոքող կամ կործիք յայտնող երեսփոխան մը խոստարար եւ գրգռել կրնայ համարուիլ, իսկ ժողովէն դուրս ելնելէ ետեւ իր պատասխանած որոշման գէժ բողոքող խաղաղարար կը համարուի, Կարծենք թէ Փանոսեան էֆէնտին զարմանալի կերպով զիջելու կը փոխէ:

այնքան հեղուկ եւ հակառակ են առողջ բանականութեան եւ այնքան անիրաւանական սկզբունքի վրայ հաստատուած, որ այդ դպրոցի մէջ երբեք պաշտօն չէ կարող կատարել նա, որ կամենում է իւր պարտքը վճարել արդար եւ բարի խղճով. կամենում է ներդրած եղանակով ինքնագործութեամբ եւ իւր սեփական կոչմամբ:

Ինչպիսիք բան է որ այս միջոցին նոցա տեղը պիտի բռնեն բոլորովին տղէտ, ստորկամիտ եւ համոզման տէր չեղող մարդիկ: Ինչպիսիք եւս է: Երբեք ինչպիսիք դպրոցի մէջ պաշտօն են կատարել եւ կատարում են նոքա, որոնք բոլոր ազնիւ եւ նուիրական գործերի վրայ մաքրանկեղական հայեացք են ունեցել եւ Երբեք ինչպիսիք դպրոցի վրայ ինչպիսիք եւ բոլոր ազգային պաշտօնները վրայ նայել են եւ նայում են որպէս « մի կտոր դմակի » վրայ. ոչ միայն կարելի է, այլ եւ « քեռ » է անդադար կարել եւ ուտել: Երբեք ինչպիսիք դպրոցը սոցա ցած մեղմանաւորութեան զօն է. ո՛վ կամեցի է այս տեղ աշխու եւ արդար գործ կատարել, նորա ժամանակը չստ կարճ է եղել. նոքա հեռուցեր են յուստեանական անդաւնալի կերպով. եւ նոցանից ո՛վ կը համարձայնէր կրկին այդ տեղ մտնելու: Ինչ է կամենում է, որ այս դպրոցի վրայ համեմատական դադար կազմել, միտ բերէք ի. Պրկչեան վանքը, ինչ բազմի հանդիպած է այդ թշուառ հիմնարկութիւնը, նոյն բազմով հալածում է եւ այս թշուառ դպրոցը:

Մենք ասացինք որ այս բոլոր չարքները պատճառը դպրոցի կանոնադրութեան հիմնական տարրերի մէջն է, կարծիքները յարատեւելու համար պէտք է աւելացնել, որ այդ կանոնադրութիւնը խմբագրեցին 1861 թուին այնպիսի մարդիկ, որոնց ազնուութեան, անշահասէր եւանդի եւ արդար բարեխղճութեան վրայ ոչ ոք կանկած չունի: Մասնաւոր կաթողիկոսը ամենաշինքն փոխիտութեամբ ընդունեց եւ կառավարութիւնը հաստատեց: Իսկ այս կանոնադրութեան անարդիւնաւորութիւնը մեզ չէ շատ պարզ է: Իսկայեղք մի անգամ այս դպրոցի անունը ինչ է. « Երբեք ինչպիսիք հոգեւոր դպրոց »: Իսկ երկու « քեռ » հոգեւոր բառերի մէջ ըստինքնականութեան այդ դպրոցի կառավարութեան կերպը եւ նպատակը: Իհաւաստիկ այս անիմաստ սկզբունքը բաժանում է Երբեք ինչպիսիք դպրոցը երկու հակառակ մասեր, որոնք ոչ մի կերպով չեն կարելի կապել. « Թագաւորութիւնը բաժանեալ յանձն իւր աւել:

րի » այդպէս եւ է: (Իսկայեղք եւս աւել անկեղծ մին է ինքն պէտք է ասելինք, որ այդ բառերը իսկապէս ոչինչ միտք, ոչինչ գաղափար չունին, գուցէ եւս չեմ հասկանում « քեռ » բառի նշանակութիւնը):

Երբ հարցնում ենք, ներկայ ժամանակում, ներկայ դադարակները մէջ կարելի է այդպէս մի միտք իրագործել. « կարող է մի դպրոց կառուցել աշխարհական հասարակութիւնը եւ իւր հրահանգները ստանալ հոգեւորականից, մինչդեռ հասարակութիւնը կարծում է եւ արտօնութիւնն ունի, որ ինքը պիտի կառավարէ: Երբեք ինչպիսիք աշխարհականների եւ հոգեւորականների դադարակները, օգուտների, մտքերի ձեւի, իմացական եւ հոգեւոր կրթութեան աստիճանի մէջ կա՞յ արդեօք մի ընկերակցութիւն: Զատաստ կարելի է ասել, որ չկայ: Երբեք ինչպիսիք երկու տեսակ մարդիկների մէջ եղած ընդհանուր այն է, որ երկուսը միակերպ ֆիզիքական կարծիքներ ունին եւ առաւել ոչինչ, ուրեմն կարող են սոքա ձեւերով մի գործ, որ երկուսն օգուտի ծառայէ, մի եւ նոյն ժամանակ եւ միւր միտքն չունեն, միջդեռ այդ երկու օգուտը իրարու բոլորովին հակառակ են: Եւս ասա՞նք բաւական է:

Եւս հանգամանքը աչքի առաջ ունենալով սկզբում ասացինք, որ Մենք. Եւս ասա՞նք ձեռնարկած պաշտօնը ծանր ու դժուարին է, եւ այդ կանոնադրութիւնը պիտի բոլորովին փոխուի այնպէս, որ հակառակութիւն ներկայացնէ, եւ դպրոցի ազգային հիմնարկող նպատակը կատարուի:

Ինչպիսիք է. . . խմբագրի անկեղծ յարգանքս, տարով նամակիս լրագրի թերթերի մէջ մի տեղ, որով պարտաւորեալ եք եւ այլն.

25 օգոստ. 1859
Յ. Գ. Զատաստի աղբիւրներից տեղեակ ենք, որ Տիկիսի Պ. Ստեփանէի բացարձակ եւ միակողմանիութեան տակ դառնում Ս. Սարգիսեան օրիորդական ուսումնարանը մեծամեծ քայլեր առնելով արդիւնաւոր ապագայ խոտանում է, սա զարմանալի չէ մեզ համար. ճանաչելով Պ. Ստեփանէի բնական կոչումը դաստիարակութեան գործին մէջ, այլուպէս չպիտի մտածէինք: Հնայելով անթիւ թշնամական արդեւքներին օրիորդների թիւը աւելանում է: Ս Սարգիսեան առաջնորդը այդ դպրոցի հանդէսը ցանկացաւ մի ուրիշ օրիորդական դպրոց բաց անել, ինչի՞ համար չգիտեմք. . .

Մեզու Հայաստանին իւր սովորական շողորմ զբոլով ասում է, թէ Ս. առաջնորդը ճանաչում է օրիորդների կրթութեան նշանակութիւնը. . . եւ լանի մեղ. . .

Ը Օ Դ

Տաճատեան ընկերութեան վերջին ընդհանուր ժողովին ընտրուած յանձնաժողովի իւր պաշտօնը լրացուցած, այսինքն կանոնադրութիւնը խմբագրած ըլլալով հոկտ. 12 կիրակի ի ժողով կը հրաւիրէ բոլոր անդամներն իշխանի թաղը Փայուսճի խան թիւ 5 սենեակը ժամը 5ին, խնդրելով որ առանց զանցառութեան ներկայ գրուեն եւ լարեհանին:

Եւս առթիւ կը խնդրէ նաեւ որ մինչեւ ընդհանուր ժողովը օրն յիշեալ սենեակն երթալով իրենց ներկայ տարւոյ տոմարը ընդաւնին:

Ի զիմաց յանձնաժողովի 2 հոկտ. 1869 իս. Կ. Եւս:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ՄԻՔՐՕՄԵՂԷ

ՀԻՔՏԱՅԵՒ ՖԵՅԼԷՍՕՖԻԷ

Ս. Թէրի Միքրօմեղայ անուն ի. մատակարար վէպին առձեռնէն թարգմանութիւնն է. Թ. Իշխանէի « Եւս » է ֆէնտիի աշխատակցութեամբ հրատարակուած:

Եւ ծախուի ի. Պոլսոյ ամեն հայ գրատպարանայ խանութները, եւ Ներսիս Պ. Պ. Ե. յոյ գրատպարան Գին 3 դուրու ըլլալով, հետաքրքրաշարժ վէպի մը պարզ առձեռնէն լեզուի թարգմանութիւնը հայերէն չհասկցող ընթերցասէր ազգայնացի գիտութեան արժանի ըլլալուն տարակոյն չունինք:

Թափառական Հրեայի ամբողջութեամբ կազմուած կրճատութիւն լրագրոյ գրատպարան կը մարտադրէ: Հայ գրատպարանայ քով, եւ Մահմուտ փաշայ թիւ 220 Պոլսոյ Մանուկ աղայի խանութը:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Պ. Մ. Գրիգորեան կը ծանուցանէ արդոյ հասարակութեան, թէ ինչ լեզուաւ գրութիւնն որ ուզուի խանութի եւ ուրիշ ծանուցադրութեան տակ համար, ուղիղ շարագրութեամբ, եւ փոխադրութեամբ կրնայ ստացուիլ իրմէ. Ուղիղ կրնայ Պ. Յ. Գալաֆեանի գրատպարան տեղեկանալ:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

ՄՈՎԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆՔ

ԼՕՏՏՈՒՆԻ ՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՇՈԳԱՆԱԻՈՎ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱՍ 137 ԼԻՏԵՂՈՒ ՍԳՐՈՒ ԼՕՏՏՈՒՆ

Սոյն ընկերութեան գործակալը պատրաստ է խիստ շատուոր պայմաններով ապահովել որ եւ է ծովային վտանգներու դէմ թէ շոգիւնաւոր ըլլայ եւ թէ առաջատարութեամբ:

Գիններու եւ ուրիշ տեղեկութեան համար ուղիղ կրնայ գիմել այս գործակալութեան գրատպարան Մ. Քուզնեցիի ֆէնտիին մէջ, Քրանկայ թաղ:

ՀԵՆՐԻ. ԲՕՋ. Գործակալ. ՋՆ ԼԻՏԵՂԱ:

ՍՐԵ ՖԱՅՐ ԳՐԱԽՆԱՅԻ

ՀՐԵՊՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՔՆԵՐՈՒԹԻՒՆ 1710ԻՆ ՀԻՄՆՈՒՄ

Սոյն ընկերութիւնը կ'ապահովէ չէնքեր, կարասիներ, վաճառքներ, եւ գործատուներու հրկիզութեան դէմ եւսայն. որոնք իշխանի եւ անոր շրջակայից մէջ կ'գտնուին:

Սոյն ֆայրը գրատպարան մի եւ նոյն օգտակար միջոցները կուտայ ապահովեալներու ինչ որ ուրիշ ընկերութիւններ կրնան տալ:

Պահանջուած գիններ մասնաւոր դաշնադրութեամբ մը նոյնն են, ինչ որ տեղւոյ մէջ ուրիշ Անգլիացի ընկերութիւններ կ'ապահովեն:

Ստորագրեալ արտօնութիւնն ունի հոս ընկերութեան դէմ բոլոր պահանջութիւնները գոհ ընել:

ՀԵՆՐԻ. ԲՕՋ. Գործակալ.

Քուզնեցիի ֆէնտի. Քրանկայ թաղ, թիւ 10 եւ չուկան իշխան խանի մէջ (Եւսպարթալը Ներսիս):

ՋՄԻՌՆԻԱ

ԲՕՅԷԼ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՄ ՀՐԵՊՈՒԹԵԱՆ ՆԻ ԿԵԱՆՔԻ ՀԱՄԱՐ

Գրամագլուխ լիւրա սթերլին 2,000,000

Սեպտեմբ արժեք » 1,300,000

Տոյեկան եկամուտ » 800,000

Իսկ իրի եւ շրջակայներու մէջ գտնուած ամեն տեսակ չէնքեր, ինչպէս առանհրաւ, խանութներ, միջնորդներ, գործատուներ, նոյնպէս մեքենաներ, կարասիներ, եւ վաճառքներ, հրկիզութեան դէմ, ասոնցով զատ նաեւ կ'ընենք համար կ'ապահովեն:

Յ. ՏԱԹՕՅԻ

Թիւ 39, Չուկուր խան, ՋՄԻՌՆԻԱ

Ա Ռ Ե Ի Տ Ի Ս Կ Ա Ն

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ Ա Ր Մ Տ Ի Ք

Յորեն կարծր Պէտարապիա	29-31
« « Աղադ	29-31
« « Պաւլը	29-31
« « Պաւլը	29-31
« « Թէքլիտաղ	28-30
« կալուղ Աղադ	29-30
« « Պէտարապիա	29-30
« « Պաւլը	29-30
« « Վառնա	27-28
« « Պաւլը	27-28

Կիրքա թուան	—
Սեպտեմբ թուան	14/1
« « Սեպտեմբ	14/1
Գարի թուան	12/1
« « Սեպտեմբ	13/1

Ի Ո Ջ Ա Կ Ջ Ո Ր

Պուրա	72	—	հոկտան
Անտառ	«	—	»
Քոյոս	«	Փր.	»
Էտիլնէ	«	—	»
Մակաժ	—	—	»

ՆԵՐՔԻՆ ԲԵՐՔ

Բամպակ կէյֆէ	հոկտ.	12
« իզմիր	»	12/1
« Ատանա	»	10-11
« Պարսկաստան	»	9
« Վրաստան	»	9/1
Բուրդ Անտառ լուսպուած	»	9/1
« « չլուսպուած	»	6
« Բուրդ լուսպուած	»	11
« « չլուսպուած	»	6.20
Ճէյրի կնիկ եւ Գալ.	»	16.20
« Բոխտա	»	13-13.20
« Գորուտ	»	13-13.20
Մաղը Պարսկաստան	»	11.20-12
« Անտառ	»	11.20
Սալեյ Գալսկամպու	»	15-16
Թիֆլիս Էնկիւրի	»	48-51
« Գաւառապու	»	48-51
« Ելքաղար	»	48-51
« Զէրքէշ	»	48-51
« Վան	»	30
Մետաքս Պարսկ. Բէշտ	»	40-50
Աֆիոն	»	340-350
Բիթլէ	»	26-30
Սուսամ	»	3/1-40
Կտաւատի հոնտ Սնատ. Բիլէ	»	37
« Բուրդի	»	35
Ձէթ Մուտանիա	հոկտ.	7.10

Ձէթ Այվաք	հոկտ.	7
« Սաքը	»	9
Աճառ (Սապոն) Գաւառիա	»	—
« « Միտիլի	»	—

ԱՐՏԱՔԻՆ ԲԵՐՔ

Խաչիկ Բիւ	100	հոկտ.	650-850
Շաքար փոշի Անգլ.	կնդ.	235	—
« « Գաղղ.	»	235	—
« Գլուխ Գաղղ.	»	300-305	—
Չայ Բոնի	հոկտ.	60-70	—
« Բէք	»	28-35	—
Անադ (գալայ)	կնդ.	9 000-100	—
Պղպիղ (պիպէն)	հոկտ.	6	—
Կեղակ (չիլի) Պէնկալ	»	120-140	—
« « Մատառ	»	145-165	—
Ջինք տախտակ 100 հոկտ. Փր.	»	108-110	—
Երկաթ ձողաձեւ	»	58	—
« տախտակ	»	60	—
« Բեւեռու	»	68	—
« Բարֆիճա	»	90	—
Բրինձ Խալիլոյ 100 Բիլ. Փր.	»	41	—
Կարաք եղ Բուսիոյ	ղոյ.	42	—
Խալեար	»	23-30	—
Սրահալէթ Անկէր. սնտ.	»	9-12	—
« « Բիլ	»	—	—
Թիթիք (Թէնէ քէ) զոյղ սնտ.	»	—	—

Մասիւ լրագրոյ բաժանորդ պարտութեան տեղերն են ի. Պոլսոյ Չիլիի խան վերի յարկը թիւ 6 Մասիւ խմբագրատունը:

Իսկ զաւանդ մէջ հետեւեալ հոգաբարձուաց սենեակները:

ԻՋՄԻՐ
ՆԻԿՈՒՄԻԱ. Թորոս աղա Ոսկերիչ.
ԱՏԱՐԱՐԱՐԱՐ Թարութիւն աղա:

ՋԱՐԻԱՆ
ՍԵՐԱՍԵԱՍ Վարդան Լիլիտի Արդարեան:

ԵԱՆ. Մ. աղա խաչիկիւն.
ՀԱՆԷ. Նիկողայոս աղա Տէր Մարգարեան:

ԵՐԶԵԱՍ. Ընկերայնութեան Թանգարա ՎԱՆ. Գրիգոր աղա խաճանիւն.
Ուրիշ քաղաքներէ ստորագրողն ու գործերն այս տեղերէն մէկուն հետ կրնան թղթակցիլ:

Խմբագիր-Տորոն

Կ. Ս. ԻԻԹԻԹԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ

Կ. ՊՈԼԻՍ ԶԵՆԻԼԻ ԲԱՆ